

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

4-son (2021-yil, avgust)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2021

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

2021, № 4

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 6 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy

Elektron manzil: ped_mahorat@umail.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas'ul kotib: Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharopovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Otabek Siddiqovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

MUNDARIJA-SODERZHANIE-CONTENTS

PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA

Shirinboy Olimov, Shahnoza Samiyeva. O'zbek xalq og'zaki ijodida ma'naviy-axloqiy tarbiya talqini Нодира Мусаева. Системный подход при определении методов обучения и качества усвоения учебного материала.....	3
Nasiba Azimova, Soliha Bekchanova. Pedagogik texnologiya — ta'lim jarayonining harakatlantiruvchi kuchi.....	10
Anvar Sultonov, Shahnoza Quliyeva. Oliy ta'lim o'quv jarayonini modernizatsiyalash.....	14
Рухсора Кудратуллаева, Дилбар Мухамедова. Психологические условия личностно-профессионального развития педагога в системе повышения квалификации.....	18
Shavqiddin Adashboyev. Masofadan o'qitish ta'lim texnologiyalari orqali oliy ta'lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kurslarini tashkil etish.....	22
Akbar Djurayev. Ta'lim tizimi sifatini boshqarishda rahbar faoliyatini izchil amalga oshirishga doir yondashuvlar.....	26
Baxshillo Umarov. Oliy o'quv yurti talabalarida mustaqillik tafakkurini shakllantirishda guruh rahbari-ning faoliyati.....	30
Sabohat Xolmatova. O'quvchilar intellektual-ma'naviy darajasining o'sishida kitobxonlik madaniyatining real imkoniyatlari va istiqbollari.....	34
Nigina Ismatova. Oliy ta'lim muassasalarida amaliy (seminar) mashg'ulotlarni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish.....	38
Гуля Хабибова. Роль и личность наставника-педагога в произведениях мыслителей Востока.....	42
Амина Рўзиқулова. Hozirgi zamon o'zbek oilalarida nikoh-oila munosabatlari mustahkamligining taminlanishida milliy qadriyatlarining ahamiyati.....	46
Manzura Ochilova, Gulnoz Tosheva. O'qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish.....	50
Qobil Abdullayev. Milliy meros mazmunida oilaviy munosabatlar tizimi.....	54
Go'zal Yunusova. Farzandlar tarbiyasida onalarning individual va yosh xususiyatlari to'g'risidagi psixologik bilimlarga ega bo'lishlarining ahamiyati.....	58
Nuriddin Axmadiyev, Zarifjon Arslonov. Oiladagi ma'naviy muhit va ota – onaning bolaga axloqiy tarbiyasidagi o'rni.....	62
Umida Fayziyeva, Akmal Nazarov, Umida Sayitova. 6-7 yoshli bolalarni maktab ta'limiga pedagogik-psixologik tayyorligini aniqlashda psixologik testlarning ahamiyati.....	66
Хуршида Юлбарсова. Реализация эффективного процесса формирования и развития коммуникативной компетентности у будущего учителя-бакалавра.....	70
Anvar Nusratov. O'qituvchi-pedagog kasbiy pozitsiyasi va uni shakllantirish omillari.....	77
Bobomurod Jo'rayev. Pedagogik etikaning kategoriyalari va uning o'qituvchi faoliyatidagi o'rni.....	80
А.А.Сайфуллаев. Бошланғич синф дарсларида ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш имкониятлари.....	83
М.А. Қаҳхоров. Ўқувчиларнинг ижодий фаолликларини ривожлантиришда фанлараро интеграция асосида муқобил энергия манбаларига доир маълумотлардан фойдаланиш.....	87
Наталья Твердохлебова. Анализ компонентов деятельности правоохранителей, подлежащих трансформации в процессе их профессиональной самореализации.....	92
Laziz Olimov, Nodir Jumayev. Individual tafovutlar muammosining psixologik talqini.....	96
Xurshida Rajabova, Dilmurod Safarov, Elbek Do'sanov. Ta'lim muassasasi rahbarining pedagog xodimlar bilan muomalasida ularning xulq-atvoriga psixologik ta'sir qilish jihatlari.....	100
Наталья Якунина. Смысловая концепция мужчин-преступников зрелого возраста, отбывающих наказание в исправительных учреждениях.....	106
Nozima Mullaboyeva. O'smirlarda tavakkalchilikni tadqiq etish muammolari.....	110
Dilbar Rahmonova, Nargiza Bahriyeva. O'smir o'quvchilar orasida ijobiy muloqotni yuzaga keltirish va shakllantirish masalalari.....	115
Erkin Eshov. Milliy g'oya, milliy mafkura – milliy ruhiyat timsoli.....	120
Umar Ro'ziyev. Yoshlarni Vatan mudofaasiga tayyorlash tizimi.....	126
Юлдуз Пулатова. Моделирование деятельности учителя при проектировании творческой деятельности учащихся.....	130

BOSHLANG'ICH TA'LIM

Mels Mahmudov, Sobit Avezov. Boshlang'ich ta'limda matn ustida ishlash.....	136
Husniddin Umarov. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida lug'atdan foydalanish ko'nikmasini shakllantirish usullari.....	140

БОШЛАНГИЧ СИНФ ДАРСЛАРИДА АХБОРОТ-КОМУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ ИМКОНИЯТЛАРИ

Таълим жараёнида замонавий технологиялардан фойдаланиш жамиятда рўй бераётган интеграция ва ахборот жараёнлари, глобал таълим маконига киришига йўналтирилган янги таълим тизимини шакллантириш билан изоҳланади [1; 6-б.]. Ҳозирги кунда замонавий компьютер технологияларига асосланган таълим педагогик фаолиятда ишларни сифатига боғлиқ. Замонавий коммуникация технологияларидан фойдаланиш натижасида таълим жараёнида ўқитувчининг фаолиятида сезиларли ўзгаришлар содир рўй бермоқда. Ўқув курслари мураккаблашмоқда, ўқув материаллари сифатига қўйиладиган талаблар ўсиши сезиларли даражада кўзга ташланмоқда.

Ахборот-коммуникация технологиялари ахборотни тақдим этиш имкониятларини сезиларли даражада кенгайтиради. Мактаб таълимини ривожланишининг ҳозирги босқичида компьютер техникаси билан эҳтирозланиш масалаларига алоҳида эътибор берилмоқда [4; 28-б.]. Мактаб ўқувчиларига бошланғич синф машғулотида компьютер ёрдамидан фойдаланиш, уларнинг ақлий фаолияти назарий материалларни тез ўзлаштирилишига ёрдам беради, билим ва кўникмаларини эгаллаши янада қизгин ва хилма-хил бўлади.

Замонавий технологияларнинг имкониятларидан фойдаланишида чекловлар йўқ. Қўпинча ўқитувчилар бу технология имкониятларини тўлиқ ўрганмаганликлари ҳисобига азият чекадилар. Ахборот-коммуникация технологиялари ўқув фанларининг назарий ва услубий бўлимларига доир мавзуларни самарали ва мустақил равишда ўзлаштириш имконини беради.

Калим сўзлар: таълим жараёни, ахборот-коммуникация технологиялари, ўқув материали, ақлий фаолият, назарий материал

Компьютерни дарснинг барча босқичларида қўллаш мумкин. Янги материални тушунтиришда ўқув жараёни мувофиқлаштирилади, йўналтирилади, олиб борилади ва ташкиллаштирилади ҳамда компьютернинг ўзи бутун мавзунини "тушунтиради" [3; 14-б.]. Видеоёзув, товуш ва матндан фойдаланган ҳолда, ўқувчи ўрганилган жисмоний ҳаракат ҳақида тўлиқ тушунчага эга бўлади, ҳаракатлар кетма-кетлигини моделлаштиришни ўрганади, бу эса дарсни янада мазмунли ва қизиқарли ўтишига ёрдам беради.

Билимларни мустаҳкамлаш босқичида компьютер анъанавий дарс муаммосини ҳал қилишга имкон беради - шахсий билимларни ҳисобга олиш, шунингдек, ҳар бир ҳолатда олинган билим, кўникма ва малакаларни шакллантиришга кўмаклашади.

Ўқув курсини компьютерлаштириш учун ўқитувчи қуйидаги босқичларни изчил бажариши керак:

1) фанга доир ўқув-услубий материалларни электрон вариантини тайёрлашни бошланиши бўлган компьютер курсининг мақсад ва вазибаларини шакллантириш;

2) электрон нашр турини (мультимедиа маърузалар, электрон дарслик, электрон маълумотнома, тест ва мониторинг дастурлари) танлаш;

3) ўқув матнлари, график ва анимацион парчалар, видеолар, овозли матнларни тайёрлаш;

4) ўқув режа сценарийсини ишлаб чиқиш ва гиперҳаволаларга навигация схемасини тузиш;

5) олдинги қадамлар натижалари бўйича ўқув курсининг электрон нашри схемасини тузиш ва таҳрирлаш;

6) тайёр маҳсулотни тузатиш ва синовдан ўтказиш;

7) ўқитувчилар учун кўрсатмалар ишлаб чиқиш;

8) тайёрланган электрон нашрлар асосида ўқув жараёнини ташкил этиш.

Компьютер ёрдамида такрорлаш босқичида ўқувчилар турли хил муаммоларни ҳал қилишади. Натижада, барча ўқувчилар ҳаракатларини такомиллаштириш ақлий фаолиятига киритилади [2; 19-б.]. Материални ўзлаштиришда уларнинг мустақиллик даражаси ўқитувчи томонидан тартибга солинади. Билимларни компьютер билан бошқариш анъанавий тарзда таққослаганда бир қатор афзалликларга ва булар қуйидагилар:

Индивидуал ёндашувга олиб келади

ўқувчилар топшириқларининг тезлигини ҳар хил ҳисобга олади;
машқлар қийинчилик даражасига қараб фарқланади;
баҳолашнинг объективлигини оширади;

Ўқувчиларнинг муваффақиятлари ва хатоларининг батафсил ёзиб қўйилади. Назорат шаклларига эса: ўзини ўзи бошқариш, ўзаро назорат, олинган билимларни амалда ижодий қўллашни киритишимиз мумкин. Уй вазифаси сифатида, ҳар бир ўқувчи ҳаракатларининг (югуриш, сакраш ва ҳк) элементларини тўпламини олиши мумкин, шундан у тўпланган материал асосида барча спорт композицияларини тузиши керак.

Техник янгилıklar ва дастурий таъминотларнинг ривожланиши доимий равишда ўсиб бормоқда [6; 124-б.]. Ўқитувчининг билим ва тажрибаси мунтазам равишда тўлдирилиб борилади. Ўзларининг муаммоларини ечиш учун дарсларда ўқитувчи ҳар хил турдаги компютер дастурларидан, ўқув электрон манбаларидан фойдаланиши мумкин: буларга қуйдагиларга киради.

Маълумотнома: Интернет орқали керакли маълумотларга кириш.

Ўқув дастурлари: улар кўникмаларни шакллантиради ва бирлаштиради ҳамда талабаларнинг мустақил машғулотлари учун ишлатилади. Ушбу дастурлар назарий материал аллақачон сотиб олинганида қўлланилади.

Ўқув дастурлари: асосан янги материални тушунтириш учун фойдаланилади.

Намойиш дастурлари: тавсифий характердаги ўқув материалларини кўргазмалари намойиш қилиш учун, турли хил кўргазмалари қуроқлар (расмлар, фотосуратлар, видеоклиплар, плакатлар). Намойиш дастурлари ўқитувчига маълум бир бошланғич позициясини визуал равишда кўрсатишга ёрдам беради. Чунки кўпинча кўрсатиш ва бир вақтнинг ўзида айтиб бериш ноқулай. Жисмоний маданият чекланмаган миқдордаги ҳаракатлар, позициялар, жисмоний машқлар, шу жумладан инсоннинг кундалик ҳаётига умуман хос бўлмаган машқларни ўз ичига олади, шунинг учун унинг ўзига хос терминологияси мавжуд. Энди эса ўқувчилар сафини қуриш ва қайта қуриш диаграммалари кўриб чиқадиган бўлсак, кўргазмалари қуроқлар ўқувчиларга яхшироқ йўл топишга ёрдам беради ва бунга назорат дастурлари мисол бўла олади.

Назорат дастурлари: билим ва кўникмалар даражасини бошқариш. Ушбу дастурлар тест кўринишидаги турли хил тест элементларидир. Улардан индивидуал ёндашув сифатида фойдаланилади, улар ўқувчиларнинг муваффақиятлари ва хатоларининг батафсил расмини келтириб чиқарадилар.

Компютер ёрдамида такрорлаш босқичида ўқувчилар турли хил муаммолари вазиятларга ечим топишади. Натижада, барча ўқувчилар ақлий фаолиятга йўналтирилади [5; 129-б.]. Материални ўзлаштиришда уларнинг мустақиллик даражаси ўқитувчи томонидан тартибга солинади.

Билимларни компютер ёрдамида бошқариш анъанавий таълим билан таққосланганда бир қатор афзалликларга эга ва улар қуйдагилардан иборат:

- индивидуал ёндашув қўлланилади: ўқувчиларнинг вазифаларни бажаришдаги ҳар хил тезликлари ҳисобга олинади, машқлар қийинчилик даражасига қараб фарқланади;
- баҳолашнинг ҳоқислигини оширади;
- ўқувчиларнинг ютуқ ва камчиликларининг батафсил тасвири қайд этилади.

Бундан ташқари, кўргазма қуроқлар нафақат расм, балки мустақил билим манбаи сифатида ҳам қўлланилиши мумкин, ўқувчиларнинг самарали изланишларини, илмий-тадқиқот ишларини ташкил қилиш лозим [7; 18-б.]. Масалан, жисмоний тарбия ўқитувчиси раҳбарлигида ҳар бир ўқувчи учун алоҳида, умумий мустаҳкамлаш машқлари тўпламини танлаб, сўнгра ишлаб чиқилган комплексларни медиа маҳсулотлари шаклида амалга ошириш мумкин. Бунинг учун расмларни намойиш этиш, мусиқани танлаш, матнли қўшиқ яратиш зарур. Ўқувчилар томонидан яратилган маҳсулот энг яхши кўргазмалари қуроқ бўлади.

Ахборот компютер технологияларидан фойдаланиш жамият томонидан мактабга қўйилган ушбу муаммоларни ҳал қилишнинг мумкин бўлган усули бўлиши мумкин [8; 36-б.]. Ушбу стандарт бошланғич таълимнинг асосий таълим дастурини самарали амалга ошириш ва ўзлаштириш учун шарт – шароитларни таъминлашга, шу жумладан, барча ўқувчиларни, айниқса, маҳсус таълим шароитларига муҳтож бўлганларни иқтидорли болалар ва ногирон болаларни индивидуал ривожлантириш учун шарт-шароитларни таъминлашга қаратилган.

Бошланғич синф жисмоний тарбия дарсларида ҳаракатли ўйинлар тўғрисида қисқача маълумот, ўйин қоқдалари, ўйинни ўтказиш тартиби, ўйин давомида бажариладиган ҳаракатлар тўғрисидаги маълумотлар билан таништиришда ўқитувчи ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиб ўтса, ўйин тўғрисида ўқувчиларда тасаввур ва кўникмаларни ҳосил бўлишига муайян даражада хизмат қилади. Бошланғич синф ўқувчиларига жисмоний тарбия дарсларида ўйинлар тўғрисида маълумотлар

беришда PowerPoint, MacromediaFlash, 3DstudioMax ва бошқа дастурларда ёркин ранглардан фойдаланиб [10; 49-б.], тайёрланган анимацияларда фойдаланиши мумкин. Қуйида биз ушбу дастурлар ёрдамида дасрда давомида фойдаланиш мумкин бўлган баъзи ўйинлар тўғрисида тўхталиб ўтамиз.

Устунчаларни айланиб ўтиш. Ўйин мазмуни. Умумий старт чизиғида бир неча жамоанинг тўрт нафардан иштирокчилари колонналарда саф тортиб туради. Ҳар бир жамоанинг иштирокчилари белгиланган ҳудудда жойлашиб оладилар иштирокчилар олдида ҳар 1-1,5 метрга, 100 метр масофага доиралар чизилади. Раҳбарни сигналидан кейин жамоаларнинг охири турган ўйинчилари ўйинни бошлаб беришади. Биринчи иштирокчи олдиндаги учта иштирокчидан айланиб ўтиб белгиланган жойга келгандан сўнг навбатдаги иштирокчини старт олишига рухсат этилади. Белгиланган масофага ўйин қоидаларини бузмасдан биринчи етиб келган жамоа ғолиб ҳисобланади.

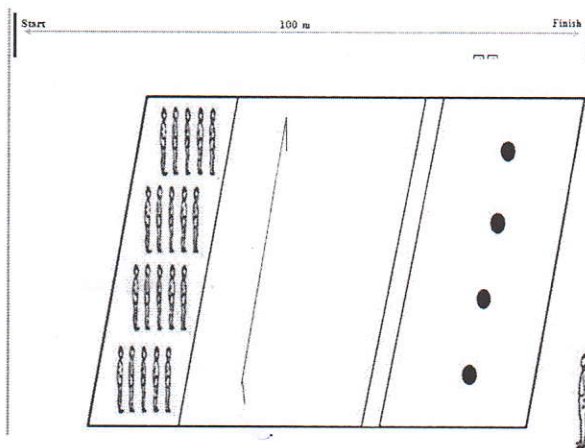
Ўйиннинг тавсифи. Раҳбарни сигналидан кейин жамоаларнинг охири турган ўйинчилари ўйинни бошлаб беришади. Биринчи иштирокчи олдиндаги учта иштирокчидан айланиб ўтиб белгиланган жойга келгандан сўнг навбатдаги иштирокчини старт олишига рухсат этилади. Жамоанинг ҳар бир иштирокчиси машқни масофа бўйлаб 8-10 мартагача багаради. Белгиланган масофага ўйин қоидаларини бузмасдан биринчи етиб келган жамоа ғолиб ҳисобланади.

Ўйиннинг қоидалари. 1. Иштирокчи белгиланган доирадан чиқиб кетиши мумкин эмас. 2. Устунларни айланиб ўтаётганда унга тегиб сойидан силжитишга йўл қўйилмайди. 3. Харакатни бошлаган иштирокчи белгиланган жойга етиб келмагунча қолган иштирокчилар харакатни бошламайдилар.

“Ётиқ ва тик тўсиқлардан ошиб югуриш” ўйини.

Ўйинга тайёрланиш. Ўйновчилар 3-5 та жамоага бўлинадилар. Жамоалар майдончанинг бир томонидаги чизик орқасида бир қатордан 3-4 метр ораликда сафланиб турадилар. Майдончанинг энига устунчалар қўйилиб, уларга 60 см баландликда резина ёки арқонча тортилади. Арқончадан 5-8 метр нарида кенлиги 100-150 см “чуқур” чизилади ёки ажратилади. Майдончанинг қарама-қарши томонидаги деворчадан 2 метр берида ҳар бир жамоанинг рўпарасига тўлдирма тўплар қўйилади.

Ўйиннинг тавсифи. Ўқитувчининг сигналидан сўнг ҳар бир жамоанинг биринчи бўлиб турган ўйинчилари эстафета таёқчасини олдиндан ушлаб югура бошлайдилар, улар олдин арқон ёки резина устидан, сўнг чуқурчанинг устидан сакраб ўтиб, тўлдирма тўп атрофидан ўнг томон билан айланиб, яна чуқурча ва арқон устидан ошиб, ўз жамоаларига қайтиб келадилар. Старт чизиғи орқасида турган ўз жамоасининг навбатдаги ўйинчиларига таёқчани бериб, ўзлари қаторнинг охирига бориб турадилар. Қолган ҳамма ўйинчилар ҳам шу харакатни такрорлайди. Қайси жамоа вазифани хатосиз ёки кам хатога йўл қўйган ҳолда биринчи бўлиб тугатса, ўша жамоа ютган ҳисобланади.

2-расм: Ўқувчиларнинг ўйинни бажаришлари учун кичик гуруҳларга ажратилиши

Умумий ўрта таълим мактабларида замонавий ахборот технологияларидан фойдаланиш таълим сифатини оширишга хизмат қилади. Бунда педагогик жараённинг мазмунини такомиллашади, ўқув жараёнига инновацион моделлар жорий этилади, шунингдек, ўқитувчи ва ўқувчининг ҳамкорликдаги фаолияти йўлга қўйилади. Ўқув жараёнига ахборот-коммуникация технологияларни тадбиқ қилиш, таълим муассасасида технологик, педагогик ва ташкилий ишлар билан боғлиқ қийин ва кўп қиррали масалаларни ечишни талаб этади.

References:

1. Векслер В. А., Рейдель. Л.Б. Интерактивные тренажеры и их значение в учебном процессе // NovaInfo, No. 41-1, 2016., – с. 10.
2. Baron Naomi S. Words Onscreen. The fate of reading in a digital world. – Oxford : Oxford University Press, 2015. – 321 p.

3. Boon L. The Cluster Approach: Issue-Specific Briefing Paper Humanitarian Aid in Complex Emergencies University of Denver. 2012. –P. 2.
4. Porter M.Y. The Massachusetts Higher education and Knowledge. Cluster The Microeconomics of Competitiveness 2010. – P. 27-30.
5. Смирнова И.Е. Начало Web-дизайна. С.Пт: “БХВ - Петербург”, 2005. – 238 с.
6. Stuart Gray. Information Technology in a Global Society for the IB Diploma: Black and White Edition. CreateSpace Independent Publishing Platform. 2011.–United Kingdom. –316 - p.
7. Иванова Е. О., Осмоловская, И. М. Теория обучения в информационном обществе – 2-е изд. – М. : Просвещение, 2014. – 189 с.
8. Ядровская, М. В. Модели и моделирование в педагогике: монография / М. В. Ядровская. – Ростов-на-Дону, 2014. – 359 с.
9. Guseva A.I., Lebedeva A.V., Sheina E.A. Scorm 2004 training simulators in e-learning system for training bachelors during study of computer science // Международный журнал экспериментального образования. 2013. № 6. – С. 51-54.
10. Чугунов, И. Е. Внедрение тренажеров для Интернет-тестирования в образовательный процесс. – Уфа: УГАЭС, 2011. – 101 с.